

Олександр СЕДЛЯР, Богдан ЯКИМОВИЧ:**Олександр Добржанський. *Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.*
Чернівці: Золоті литаври, 1999. 574 с.**

Однією з найактуальніших тем сучасної української історіографії є дослідження національного руху в період до 1914 р., тобто процесів його зародження та становлення. Сьогодні маємо небагато ґрунтовних наукових праць з цієї тематики, бо вітчизняні історики одержали можливість об'єктивно вивчати український національний рух лише на початку 90-х рр. минулого століття.

До вузького кола вичерпних досліджень з історії розвитку громадського та політичного життя українців XIX – початку XX ст. належить рецензована монографія відомого чернівецького історика, професора Олександра Добржанського. Автор розглянув різні аспекти українського національного руху на Буковині від його початків (межа 50–60-х рр. XIX ст.) до Першої світової війни. Його праця – перше в сучасній українській історіографії комплексне дослідження національного життя українців певного регіону протягом тривалого періоду.

Регіон, який О. Добржанський обрав для свого дослідження – дуже цікавий та специфічний. Цей невеликий за площею та за кількістю населення коронний край (герцогство) Австрії відзначався національним та культурним розмаїттям. Українці, румуни, євреї, німці та поляки; православні та католики (римського і грецького обрядів), юдеї мешкали разом, спільно брали участь в керуванні краєм та врівноважували впливи один одного на суспільно-політичне життя Буковини.

Окрім того, специфіку національних рухів на Буковині значним чином визначали ще й “провінційність” та економічна відсталість краю. Брак людських (інтелектуальних) та матеріальних ресурсів змушували буковинців різних національностей активно запозичувати вже готові моделі розвитку різних сфер життя. Натомість, автономія краю і, відповідно, локальний патріотизм, необхідність пошуку та збереження певних оригінальних ознак для формування “буковинської” ідентичності хоча б на початковому рівні, вели, особливо у XIX ст., до консервації специфіки Буковини. Ці обставини створили особливі, неповторні умови для розвитку українського національного руху, а невелика кількість населення і організованих осередків громадського життя дозволяють дослідникові детально його простежити.

О. Добржанський спочатку зробив традиційний огляд історіографії та джерельної бази дослідження. У другому розділі він розглянув правове становище українців Буковини в Австрійській (Австро-Угорській) імперії та їх демографічну і соціальну характеристику. Він підкреслив, що населення Буковини було багатонаціональне, жодна етнічна група не мала абсолютної переваги населення (відносно більшість мали українці), що, безумовно, помітно впливало на громадське та політичне життя мешканців краю.

Власне розвиткові українського національного руху на Буковині автор присвятив останні три розділи своєї праці. Він довів, що початки організованого українського громадського життя на Буковині сягають межі 50–60-х рр. XIX ст. і збігаються з конституційними змінами в Австрії. Розвиток українського руху спочатку був дуже повільний, абсолютна більшість українців була апатична, відчувався гострий брак активних та свідомих діячів. Дослідник показує, як повільно, долаючи об'єктивні та

суб'єктивні труднощі, утверджувалася національна свідомість у буковинських русинів. Подібним шляхом, але трохи раніше, йшли їхні галицькі співвітчизники. Отже, враховуючи брак узагальнювальних студій з історії українського національного руху в Галичині, можемо сказати, що праця О. Добржанського актуальна й для галицьких дослідників, бо допомагає краще зрозуміти розвиток суспільного життя у провінції, в окремому регіоні, на порівняно невеликій території.

Розглядаючи український національний рух на Буковині в цілому, автор зосередився на кількох основних напрямках дослідження. Це формування та діяльність головних осередків українських громадських організацій та політичних партій у Чернівцях, вплив Православної Церкви на громадське життя, політична боротьба у крайовому сеймі, міжпартійні стосунки (особливу увагу приділено занепаду москвофільства в конкурентній боротьбі з українофільством) та еволюція світогляду й основні напрями діяльності провідних організаторів буковинських українців (Ю. Федьковича, Є. Пігуляка, С. Смаль-Стоцького, М. Василька, Т. Галіпа). О. Добржанський також детально розглянув співпрацю буковинських українців з галичанами та наддніпрянцями, відзначив їхню організаційну допомогу і важливість внеску деяких спільних для Галичини й Буковини інституцій (товариство "Просвіта", "Січ") для розвитку українського національного руху на Буковині.

Не так ґрунтовно автор проаналізував міжнаціональні стосунки в краї (особливо взаємовпливи українського національного руху та аналогічних рухів румунів, німців, поляків), стосунки українців з місцевою (крайовою) та центральною владою, діяльність осередків організованого українського суспільно-політичного життя в окремих повітах Буковини. Втім, річ не стільки в певних прорахунках автора, як у значному бракові спеціальних досліджень з обраної ним теми. Фактично О. Добржанському довелося вперше вивчати цілі напрями громадсько-політичного життя буковинських українців (наприклад, виборчі кампанії чи сеймову діяльність), тому, звичайно, він не міг уникнути певної поверховості та схематичності в дослідженні. Усунути ці недоліки допоможуть лише десятки нових спеціальних наукових студій.

На нашу думку, автор рецензованої монографії сягнув успіху в основному своєму завданні: простежити ідейні засади та динаміку розвитку українського національного руху на Буковині. Він довів, що масове засвоєння буковинськими русинами української ідентичності розпочалося у 90-і рр. XIX ст. лише після переходу народовців до активної агітаційної роботи з населенням. Москвофіли, на думку О. Добржанського, з огляду на їхню пасивність та інтелектуальну бідність, а також неприхильне ставлення влади, не мали шансів перемогти у протистоянні з народовцями на початку XX ст. Москвофільський рух, до речі, автор висвітлив достатньо вичерпно; щоправда, останні дослідження львівських істориків О. Сухого, О. Аркуші та М. Мудрого (які з'явилися вже після виходу у світ праці О. Добржанського) дають змогу ще краще зрозуміти світогляд та діяльність старорусинів і москвофілів.

Дослідників українського національного руху в Австрії, безперечно, зацікавлять особливості його розвитку на Буковині, які докладно вивчив автор: по-перше, відносно слабка участь Церкви (на відміну від Галичини) в українських громадських та політичних акціях; по-друге, живучість ідеї автохтонства (буковинізму) аж до початку XX ст.; по-третє, можливість українців чинити ефективний опір своїм основним суперникам – румунам, використовуючи блокування з іншими політичними силами за нейтрального ставлення місцевої влади.

У цілому зазначимо, що монографія О. Добржанського – добра основа для подальших наукових студій з історії українського національного руху на Буковині та в імперії Габсбургів загалом. До перспективних напрямів таких досліджень стосовно Буковини, на нашу думку, належать:

- 1) вивчення процесу проникнення модерної української національної ідентичності в різні соціальні групи та реакції людей на це;
- 2) дослідження специфіки “православних” народовства та русофільства;
- 3) порівняльний аналіз українського та інших національних рухів на Буковині, насамперед румунського;
- 4) порівняльний аналіз громадського та політичного життя українців Буковини та Галичини;
- 5) студії над визначенням місця і ролі соціальних питань у національному русі;
- 6) нарешті, дослідження “мікроісторії” – діяльності окремих громадських організацій, соціальних груп, осіб, що були суспільними лідерами різного рівня, історії сіл, містечок тощо.

Отже, рецензована монографія О. Добржанського належить, на нашу думку, до числа найґрунтовніших, присвячених українському національному рухові межі ХІХ–ХХ ст., наукових праць 1990-х рр. Вона є одним з перших узагальнювальних досліджень з цієї теми для західноукраїнських земель. Автор, використавши результати студій деяких західних учених з історії національних рухів, підготував вичерпну та оригінальну працю про суспільно-політичне життя буковинських українців. Він увів до наукового обігу значну частину невідомих раніше джерел (в т.ч. і з віденських архівів) і вивчив деякі раніше недосліджені проблеми (наприклад, виборчі кампанії, роботу буковинських українців у представницьких органах влади, громадську та політичну діяльність деяких їхніх лідерів тощо).

Та передовсім ми розглядаємо працю О. Добржанського як добрий початок фахових досліджень з історії українського національного руху на Буковині та в Австрії (Австро-Угорщині) загалом. Звичайно, одна монографія не може дати повної і остаточної відповіді на всі питання з цієї теми. Сподіваємося, що й сам автор, і його колеги-історики вже найближчим часом зможуть істотно доповнити список досліджень з історії українського національного руху і ґрунтовно вивчити проблеми, лише оглядово простежені в рецензованій монографії. Віримо, що “буковинська школа” українських істориків, яка голосно заявила про себе уже за час незалежної України, порадує нас ще не однією цікавою і потрібною для нашої гуманітарної науки працею.

Стаття надійшла до редколегії 14.11.2005

Прийнята до друку 17.11.2005